

Наукові записки Ужгородського університету

Серія: історично-релігійні студії

Випуск 5

Науково-дослідний центр історично-релігійних студій «Логос»

Ужгород

2016

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науково-дослідний центр історично-релігійних студій «Логос»

НАУКОВІ ЗАПИСКИ УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: історично-релігійні студії

Випуск 5

Ужгород – 2016

ББК 86.3я54
УДК 26/28(06)
У 33

Рекомендовано до друку Науково-дослідним центром історично-релігійних студій «Логос» «25» жовтня 2016 р., протокол № 3.

РЕДКОЛЕГІЯ:

Кічера Віктор Васильович – к.і.н., доц. кафедри історії України ДВНЗ «УжНУ» (Ужгород, Україна)

Скочилас Ігор Ярославович – д.і.н., проф. кафедри нової і новітньої історії України Українського Католицького Університету, проректор з наукової роботи (Львів, Україна)

Турій Олег Юрійович – к.і.н., доц., завідувач кафедри церковної історії Філософсько-богословського факультету Українського Католицького Університету, проректор з програмного розвитку (Львів, Україна)

Федака Сергій Дмитрович – д.і.н., проф. кафедри історії України ДВНЗ «УжНУ» (Ужгород, Україна)

Фенич Володимир Іванович – к.і.н., доц., декан історичного факультету ДВНЗ «УжНУ», координатор НДЦРС «Логос» (Ужгород, Україна) (**голова редколегії**)

Цораніч Ярослав – доктор філософії, доц., завідувач кафедри історичних наук, заступник декана греко-католицького теологічного факультету Пряшівського університету в Пряшеві (Пряшів, Словаччина)

Штерр Діана Іванівна – к.і.н., секретар НДЦРС «Логос», ДВНЗ «УжНУ» (Ужгород, Україна) (**відповідальний секретар**)

Ярнецькі Міхал – доктор філософії, професор Університету ім. Адама Міцкевича (Каліш-Познань, Польща)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Гішем Ціріл – доктор теології, професор католицького теологічного факультету Католицького університету в Ружомберок (Словаччина)

Михайлуца Микола Іванович – професор, доктор історичних наук, завідувач кафедри українознавства, історико-правових і мовних дисциплін Одеського національного морського університету (Україна)

РЕДАКЦІЯ: Наукових записок Ужгородського університету. Серія: історично-релігійні студії

Ужгородський національний університет

Історичний факультет

пл. Народна, 3

88 000 Ужгород, Україна

E-mail: vf@vf.uz.ua; shterrdiana@gmail.com; shterrdiana@ukr.net; vkichera@ukr.net.

Ministry of Education and Science of Ukraine
SHEI "Uzhhorod National University"
Research center of the historical-religious studies "Logos"

SCIENTIFIC NOTES OF UZHGOROD UNIVERSITY

Series: historical and religious studies

Issue 5

Uzhhorod – 2016

ББК 86.3я54
УДК 26/28(06)
У 33

Recommended for publication by the Research Center of historical and religious studies from October 25, 2016 record № 3.

Editorial Board:

Kichera Viktor – Candidate of Historical Sciences, associate professor of the Department of the History of Ukraine, State Higher Educational Institution “Uzhhorod National University” (Uzhhorod, Ukraine)

Skochylas Ihor – Doctor of Historical Sciences, professor of the Department of Modern and Contemporary History of Ukrainian Catholic University, Pro-rector for Research (Lviv, Ukraine)

Turii Oleh – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, head of the Department of the Church History of the Faculty of Philosophy and Theology, Ukrainian Catholic University, Pro-rector for Program Development (Lviv, Ukraine)

Fedaka Serhii – Doctor of Historical Sciences, professor of the Department of the History of Ukraine, State Higher Educational Institution “Uzhhorod National University” (Uzhhorod, Ukraine)

Fenykh Volodymyr – Candidate of Historical Sciences, associate professor, coordinator of Research Center of the Historical-Religious Studies “Logos”, Dean of the Faculty of History, State Higher Educational Institution “Uzhhorod National University” (Uzhhorod, Ukraine) (**Chief Editor**)

Tsoranich Yaroslav – PhD, associate professor, Head of the Department of the Historical Sciences, Deputy Dean of the Greek Catholic Theological Faculty of University of Prešov (Prešov, Slovakia)

Shterr Diana – Candidate of Historical Sciences, secretary of Research Center of the Historical-Religious Studies “Logos”, State Higher Educational Institution “Uzhhorod National University” (Uzhhorod, Ukraine) (**executive secretary**)

Yarnetski Mikhal (Jarnecki Michał) – PhD, professor of Adam Mickiewicz University (Kalisz-Poznan, Poland)

Reviewers:

Hishem Tsiril – Doctor of Theology, professor of the Catholic Theological faculty of Catholic University in Ružomberok (Slovakia)

Mykhaylutsa Mykola Ivanovych – professor, Doctor of Historical Sciences, head of the Department of the Ukrainian studies, historical and legal, linguistic disciplines of the Law Faculty of Odessa National Maritime University (Ukraine)

Edit: Scientific notes of Uzhhorod University. Series: historical and religious studies.

Uzhhorod National University

Faculty of History

Research Center of the Historical-Religious Studies “Logos”

Narodna square 3/39

88 000 Uzhhorod, Ukraine

E-mail: vf@vf.uz.ua; shterrdiana@gmail.com; shterrdiana@ukr.net; vkichera@ukr.net.

ISSN 2518-783X

Матеріали Міжнародної наукової конференції

*«Витоки Ужгородської унії, канонічне становлення Мукачівської
єпархії та історична доля Греко-Католицьких Церков
ужгородської унійної традиції
(до 370-ї річниці Ужгородської церковної унії)»*

22 квітня 2016

м. Ужгород

MATERIALS OF THE INTERNATIONAL ACADEMIC CONFERENCE

*«The Origins of the Union of Uzhhorod, Canonical Formation of
Mukachevo Eparchy and Historical Fate of the Greek Catholic Churches
of Uzhhorod Uniate Traditions
(dedicated to 370th Anniversary of Uzhhorod Church Union)»*

April 22, 2016

Uzhhorod

ЗМІСТ

	Стор.
Від редакції	11
Владика Ніл (Лушак), Мукачівська греко-католицька єпархія <i>Вітальне слово</i>	13
ДО ДЖЕРЕЛ	
Юрай Градош (Пряшів) <i>Ужгородська унія з 24 квітня 1646 року у світлі її документу</i>	16
ПРОБЛЕМИ	
Володимир Фенич (Ужгород) <i>Від монастирської Церкви-Єпархії до «Ecclesia sui iuris»: Ужгородська унія та інститування церковних спільнот ужгородської унійної традиції</i>	26
Paul Robert Magocsi (Toronto) <i>Eastern christians in Habsburg Monarchy, 1526–1918</i>	106
Оксана Ферков (Ужгород) <i>Окатоличення Дьордя III Другета Гуменянського як приклад релігійних конверсій дворянства Верхньої Угорщини</i>	125
Štefan Lenčič (Ružomberok–Košice) <i>Šľachtická rodina Drugetovcov a ich vzťah k veriacim v Zemplínskej a Užskej stolici</i>	135
Tamás Véghseő (Nyíregyháza) <i>Lippay György egri püspök és az ungvári unió</i>	146
Володимир Мороз (Тернопіль) <i>Заснування і становлення Боронявського монастиря: історія обителі на тлі епохи</i>	154
Sándor Jackó (Nyíregyháza) <i>A latin és a bizánci rítus kapcsolattrendszere Olsavszky Manuel (1743–1767) idejében</i>	178
Даниїл Бендас (Виноградово) <i>Витоки Ужгородської духовної академії: поунійний період (1646–1770)</i>	186
György Janka (Nyíregyháza) <i>Máriapócs jelentősége a görögkatolikus egyház történetében</i>	206
Юрій Орос (Ужгород) <i>Греко-Католицька Церква в контексті трансформаційних процесів на Закарпатті початку ХХ століття</i>	213
Юрій Данилець (Ужгород) <i>«Релігійна війна» на Підкарпатській Русі у 1920-ті рр.</i>	223
Віктор Кічера (Ужгород) <i>Олександр Стойка – "єпископ бідних": соціальне пастирство владики очима міжвоєнної греко-католицької періодики</i>	236
Олег Казак (Минск)	

<i>Деятельность русинской греко-католической эмиграции в США в период Второй мировой войны</i>	259
Оксана Лешко (Ужгород)	
<i>Римо-Католицька Церква у владних планах «гармонійного співжиття» з греко-католиками і православними Закарпаття (1946–1956 рр.)</i>	266
Наталя Шліхта (Київ)	
<i>Мукачівсько-Ужгородська «возз'єднана» єпархія наприкінці 1940-х – у 1960-і рр.: унікальний випадок чи типовий приклад?</i>	282
Peter Borza (Prešov)	
<i>AKCIA „P-100“ alebo násilné vysťahovanie gréckokatolíckych kňazov aj s rodinami zo Slovenska do Čiech v roku 1951</i>	296
Peter Šturák (Prešov)	
<i>Utrpenie Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v druhej polovici 20. storočia na príklade blahoslavených biskupov Pavla Petra Gojdiča OSMB a ThDr. Vasiľa Hopka</i>	305
Jaroslav Coranič (Prešov)	
<i>Rozvoj Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku po roku 1989. Episkopát prešovského gréckokatolíckeho biskupa Mons. Jána Hirku (1989–2002)</i>	319
Діана Штерр (Ужгород)	
<i>Віра, релігія та Церква в перцепції мешканців Ужанської долини (за матеріалами опитувань 2011 і 2015 рр.)</i>	336

АВТОРИ

344

CONTENT

	Pages
From the editors	11
Bishop Nil (Lushchak), Mukachevo Greek Catholic Eparchy <i>Opening speech</i>	13

SOURCES

Yurai Gradosh (Prešov) <i>The Union of Uzhhorod from April 24, 1646 in Terms of This Source</i>	16
---	----

PROBLEMS

Volodymyr Fenych (Uzhhorod) <i>From Monastery Church-Eparchy to «Ecclesia sui iuris»: Union of Uzhhorod and Institution of Church Communities of Uzhhorod Union Tradition</i>	26
Pavlo-Robert Magochii (Toronto) <i>Eastern Christians in the Habsburg Monarchy in the Years 1526–1918</i>	106
Oksana Ferkov (Uzhhorod) <i>Catholicising of György III Druget Humenienskyi as an Example of Religious Conversions of the Nobility of Upper Hungary</i>	125
Stefan Lenchish (Ružomberok-Košice) <i>Drugets Noble Family and Their Relationship with the Believers of Zemplin and Uzh Župa</i>	135
Tomash Vegshyv (Nyíregyháza) <i>György Lippayi Eger Bishop and the Union of Uzhhorod</i>	146
Volodymyr Moroz (Ternopil) <i>Foundation and Development of Boroniava Monastery: the history of the monastery within the epoch</i>	154
Shandor Yatsko (Nyíregyháza) <i>Relations of Latin and Byzantine Rites in Times of Manuil Olshavskyi (1743–1767)</i>	178
Daniil Bendas (Vinogradovo) <i>Origins of Uzhhorod Theological Academy: Unions Period (1646–1770)</i>	186
György Yonko (Nyíregyháza) <i>Mariapocs Role in the History of the Greek Catholic Church</i>	206
Yurii Oros (Uzhhorod) <i>The Greek Catholic Church in the Context of Transformation Processes in Transcarpathia in the Early 20th Century</i>	213
Yurii Danylets (Uzhhorod) <i>«Religious Was» in Subcarpathian Rus in the 1920s</i>	223

Viktor Kichera (Uzhhorod)	
<i>Oleksandr Stoika – «Bishop of the Poor»: social pastorship of the bishop from the perspective of Interwar Greek Catholic journals</i>	236
Oleh Kazak (Minsk)	
<i>The Activity of Ruthenian Greek Catholic Immigration to the United States During World War II</i>	259
Oksana Leshko (Uzhhorod)	
<i>The Roman Catholic Church in Governmental Plans of «Harmonious Coexistence» with the Greek Catholic and Orthodox believers of Transcarpathia (1946–1956)</i>	266
Natalia Shlikhta (Kyiv)	
<i>Mukachiv-Uzhhorod “Reunited” Diocese in the late 1940s – 1960s: a Unique Case or Typical Example?</i>	282
Peter Borza (Prešov)	
<i>ACTION "P-100" or the Forced Eviction of Greek Catholic Priests with Their Families from Slovakia to the Czech Republic in 1951</i>	296
Peter Shturak (Prešov)	
<i>Suffering of the Greek Catholic Church in Czechoslovakia in the Second Half of the 20th Century, Through the Example of the Blessed Bishops Pavel Petro Hoidych OSBB (the Order of St. Basil the Great) and ThDr. Vasyl Hopko</i>	305
Yaroslav Tsoranich (Prešov)	
<i>The Development of the Greek Catholic Church in Slovakia after 1989 Episcopate of Prešov Greek Catholic bishop Msgr. Yan Hirka (1989–2002)</i>	319
Diana Shterr (Uzhhorod)	
<i>Faith, Religion and Church in the Perception of Residents of Uzhanska Valley (Based on Surveys of 2011 and 2015)</i>	336

AUTHORS

346

"Релігійна війна" на Підкарпатській Русі в 1920 рр.

ЮРІЙ ДАНИЛЕЦЬ

Ужгородський національний університет

історичний факультет

кафедра історії України

Abstract: *The article revealed the causes and consequences of inter-confessional conflict between Greek Catholics and Orthodox in Subcarpathian Russia in 1920 is claimed that the main reason for the clashes was the policy of Czechoslovakia and its imperfect legislation on religions and cults. The conflict was in the seizure of churches and church property, cemeteries and battle for allotments. Are parallels with the situation in the Carpathian region in early 1990.*

Keywords: *Greek Catholics, state, conflicts, Orthodox, temple, church.*

Актуальність дослідження питання конфліктів в релігійному середовищі не викликає заперечень. Із здобуттям незалежності Українська держава зіштовхнулася з серйозною проблемою, особливо на заході країни, де почали відроджуватися громади греко-католицької церкви. Вихід з підпілля східних католиків призвів до повернення ними цілого ряду храмів та церковного майна, що викликало опір вчорашніх власників. У багатьох селах, в тому числі і на Закарпатті ворожнеча в сільській громаді через церковне майно триває і по цей час (с. Глибоке Ужгородського району). У більшості випадків конфлікт вичерпував себе тоді, коли одна із громад будувала новий храм. В останні роки розпочалися суперечки за храми між представниками УПЦ КП та УАПЦ, УПЦ КП та УПЦ. Спостерігаємо силові методи у заволодінні церковним майном, підпали тощо. Всі ці дії перегукуються та мають спільні риси з подіями 1920 рр.

Проблема релігійних конфліктів та суперечностей за храми, майно, кладовища, земельні ділянки частково досліджувалася вітчизняними та зарубіжними вченими. Релігійній боротьбі між греко-католиками та православними на Закарпатті присвячена робота єпископа Кирила (Мучички)¹. На його думку, головною причиною конфліктів на церковному ґрунті була непослідовна політика уряду. Подібні думки висловив у своїй праці ужгородський вчений М. Палінчак². Чеський історик П. Марек пропонує визначати події, що спостерігалися у церковному житті Підкарпатської Русі у 1920 рр. як «релігійну війну»³.

¹ КИРИЛЛ (МУЧИЧКА), ИЕРОМОНАХ. *История борьбы православия с католико-униатством в Закарпатье в XX веке и ликвидация унии в 1949 г.* Загорск: Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1956. (машинопись). 106 с.

² ПАЛІНЧАК, М. *Державно-церковні відносини на Закарпатті та в Східній Словаччині в 20-середині 30-х років XX століття.* Ужгород, 1996. 92 с.

³ MAREK, P. – BUREHA, V. *Pravoslavní v Československu v letech 1918-1953: Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. 532 s.

У перші роки чехословацької влади на Підкарпатській Русі продовжувало діяти старе австро-угорське законодавство про зміну релігії. Перехід з однієї конфесії в іншу на Закарпатті здійснювався згідно закону № 49 1868 р. з доповненням закону 1895 р., згідно яких змінити віросповідання міг кожен, який досягнув 18-річного віку (якщо заміжня жінка – раніше). Бажаючий перейти з однієї релігійної конфесії в іншу заявляв про це своєму священику, релігійній общині в присутності двох свідків. Після чого через 15-30 днів він отримував свідоцтво, таке ж свідоцтво отримував орган місцевого управління та церква, в яку віруючий переходив. Порушення церковного права Чехословацької республіки (далі ЧСР) передбачало покарання на 2-місячне тюремне ув'язнення і штраф в розмірі 600⁴. Представники православної церкви виступили проти цього закону, вважаючи, що держава таким чином гальмує православний рух.

15 червня 1920 р. крайовий уряд Підкарпатської Русі видав розпорядження, що регулювало релігійні відносини в краї. У документі вказувалося, що всі громадяни Чехословацької республіки мають право сповідувати будь-яку релігію і переходити з одного віросповідання в інше. Після переходу з одного віросповідання в інше громадяни могли створювати окремі церковні громади. На зборах, що проголошували створення нової церковної парафії, голова, секретар та два свідки повинні були підписати протокол, який відсилався відповідним органам. Вірникам, що створили нову громаду, заборонялося відчужувати та ділити майно своєї колишньої церкви. Це дозволялося лише у тому випадку, коли всі члени громади змінювали віросповідання⁵. Розпорядження регулювало питання кладовищ: вимагалось, щоб члени нової громади, у разі відсутності сільського кладовища, засновували для себе окремий цвинтар. Вказувалося, що проти тих осіб, які будуть порушувати громадський спокій, перешкоджати священикам проводити богослужіння тощо, будуть вжиті рішучі заходи – ув'язнення до двох років та штраф 2000 кч⁶.

На формування відносин між греко-католицькою та православною конфесіями у значній мірі впливала зовсім не догматична проблема сплати «коблини» і «роковини». Тому заклик православних щодо відміни цих церковних податків отримав широку підтримку. Часто священики вимагали сплати податків за допомогою суду, а інколи і обману. Наприклад, священик з с. Горінчево Хустського округу зібрав підписи у прихожан, а потім оголосив, що вони підписались під зобов'язанням здати податки на користь церкви⁷.

Іншим не менш болючим місцем організації взаємовідносин між греко-католиками і православними, вирішення якого неминуче вело до їх ускладнення, було питання церковного майна у громадах, які перейшли у

⁴ ПАЛІНЧАК, М. *Вказ. праця*, с. 37.

⁵ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ (ДАЗО). Ф. 28. Реферат освіти Підкарпатської Русі, м. Ужгород. Оп. 5. Спр. 10. Арк. 8 зв.

⁶ Там само, Арк. 9.

⁷ ПАЛІНЧАК, М. *Вказ. праця*, с. 38.

православ'я. Населення вказаних громад, звичайно, вважало церковне майно і, зокрема, церковні будови, власністю громад і забирало їх у свої руки або вимагало їх передачі. На цьому ґрунті відбувалися зіткнення з властями, а іноді з населенням, яке залишилося при унії. У зв'язку з нестачею церковних приміщень, православні пропонували почергове богослужіння в діючих церквах. Однак греко-католики категорично виступали проти впровадження такої практики.

Таким чином, неузгодженість позиції держави щодо зміни релігії стало однією із причин «релігійної війни» на Підкарпатській Русі.

Наявні статистичні дані свідчать про масовий відхід від греко-католицької церкви в перше десятиліття чехословацького панування. Якщо в 1880 р. в чотирьох комітатах Берег, Унг, Угоча та Мараморош проживало 180 православних, то станом на 1 лютого 1921 р. їх кількість збільшилася до 60 986 чол.⁸ Перепис 1930 р. фіксує зростання кількості православних вірників до 118 284 чол.⁹ В Хустському окрузі в 1918-1919 рр. у православ'я остаточно перейшли села Іза, Кошельово, Нанково, Нижнє Селище, Горінчово, Монастирець, Нижній Бистрий, більша чи менша частина населення в Хусті, Сокирниці, Олександрівці, Данилові, Золотарьові, Велятині, Бороняві, Кривій. У Довжанському окрузі про свій перехід у православ'я заявили Липча і Приборжавське. В окрузі Волове – Вучкове й кілька родин з Волового (нині м. Міжгір'я). Більшого розмаху православ'я набуло в східній частині Підкарпатської Русі: у Тячівському окрузі у православ'я перейшли – Буштино, Чумальово, Угля, Новобарово, Колодне, Терєбля, Кричово, Дулово, Руське Поле; у Терєсвянському окрузі – Вільхівці, Нересниця, Ганичі, Дубове, Підплєша, менша частина населення у Калинах, Бедевлі, Новоселиці, Широкому Лузі, Тернові, Великому Кривому, Терєсві. В інших округах про свій перехід у православну церкву заявили Великі Лучки, Горонда, Білки, Горбки, Олешник¹⁰.

Треба визнати, що розпорядження від 15 червня 1920 р. не принесло бажаних результатів. На початку 1920-х рр. на Підкарпатській Русі виникла релігійна боротьба між греко-католиками та православними, що призвела до небажаних наслідків. Перехід у православ'я у кожному селі відбувався дуже неоднозначно, тому що майже ніколи не переходило все населення. Якщо православних вірників у селі було більшість, то вони вивозили священика з його майном за межі села, запрошували православного та святили храм. Так вийшло у Великих Лучках, Буштині, Нересниці, Бедевлі та в інших селах, де навіть дійшло до кривавих сутичок з жандармами. У населених пунктах, де православні мали меншість, велася багаторічна суперечка, що закінчувалася судовими вирокami та арештами. Наприклад, православні жителі с. Білки 12

⁸ *Statistický lexikon obcí v republice Československé. na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921, IV, Podkarpatská Rus. Praha, 1928, XV.*

⁹ *KÁRPÁTALJA TELEPÜLÉSEINEK VALLÁSI ADATAI (1880-1941) KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL / Dr. Kepecs József (szerk), Czibulka Zoltán (összeáll.). Budapest, 2000. S. 32.*

¹⁰ ХОМИН, П. *Церковне питання на підкарпатській Русі.* In: Нива. Львів, 1922, січень, Ч. 2, сс. 48-49.

серпня 1920 р. писали президенту ЧСР Т. Масарику, що місцева поліція було арештувала 7 сільських православних активістів (див. додаток №1)¹¹.

Стрімкий відтік вірників хвилював керівництво греко-католицької єпархії. 16 серпня 1920 р. єпископ Антоній (Пап) повідомив віце-губернатора Петра Еренфельда, що після поїздки православної делегації до Праги серед населення почали поширюватися чутки про можливість передачі греко-католицького майна православним громадам. Єпископ просив провести роз'яснювальну роботу в Хустському, Довжанському та Іршавському округах з метою припинення можливих конфліктів¹². У зверненні від 4 жовтня 1921 р. до того ж чиновника єпископ писав: «Жадаю, щоб у Вонігові шизматики повернули церкву назад уніатам за 24 години, і щоб винуватці достойну вину отримали. У першу чергу Михайло Попович, який є головним ініціатором православного руху в селі»¹³. 8 грудня 1920 р. єпископ Антоній (Папп) звернувся до губернатора Підкарпатської Русі Григорія Жатковича з проханням припинити насилля православних проти греко-католиків у Кушниці Іршавського округу¹⁴.

У ДАЗО нами виявлено декілька звернень греко-католицького єпископа до президента ЧСР Т. Масарика. 2 грудня 1920 р. єпископ писав: «На Підкарпатській Русі пануючою вірою є греко-католицька церква і віра руського народу. Із чужини сюди поселилися більшовицько-анархічні москвофільські політичні і релігійні агітатори, що обходять села нашої єпархії під приводом народної організації, що дозволена місцевою адміністрацією. В деяких випадках агітація має підтримку, розвивається проти церкви, віри, духівників та вірників наших. Одна частина сільських жителів підтримала агітаторів і зайняла церкви і церковні маєтки, які використовує в схизматичних цілях»¹⁵. До нинішнього дня церква і маєтності 15 громад впали в жертву анархічного руху. Відмічаємо, що в часи угорської більшовицької революції тільки в трьох наших приходах порушився порядок законний, під час тимчасової румунської окупації тільки в чотирьох. Під час чехословацької присутності одинадцятьох духівників прогнали підплачені агітатори. До єпархіального керівництва приходило чимало делегацій з проханням встановити законний порядок. Єпархіальне керівництво на свої письмові скарги відповіді не отримало і ніяких розпоряджень урядом не було видано¹⁶. У Білках, Великих Лучках, Чумальові, Копашнові та Егреші (нині Олешник Виноградівського р-ну) продовжується агітація¹⁷. Єпархіальне керівництво просить і вимагає: 1) церкви і маєтки, незаконно відібрані, повернути законним власникам; 2) щоб необмежений пануючий терор, гоніння нашої віри, наших духівників і вірників припинився; 3) щоб москвофіли та релігійні агітатори із Підкарпатської Русі були виселені.

¹¹ НАРОДНИЙ АРХІВ, ПРАГА. Fond PMR (Prezidium ministerské rady). Sign. 263. K. 142. 12 серпня 1920 р.

¹² ДАЗО. Ф. 28. Оп. 5. Спр. 63. Арк. 10-10 зв.

¹³ ДАЗО. Ф. 63. Оп. 2. Спр. 113. Арк. 27.

¹⁴ ДАЗО. Ф. 63. Оп. 2. Спр. 49. Арк. 22.

¹⁵ ДАЗО. Ф. 151. Оп. 7. Спр. 499. Арк. 1.

¹⁶ Там само, Арк. 1 зв.

¹⁷ Там само, Арк. 2 зв.

У випадку, якщо наші вимоги не будуть вами виконані, будемо змушені звернутися з скаргою до трибуналу Союзу Народів і звідти просити забезпечення наших прав, не беремо на себе відповідальність за ті наслідки, які можуть з'явитися у випадку подальшого гоніння нашого»¹⁸.

У наступному листі, написаному на початку січня 1921 р., єпископ повідомляв президента, що не отримав жодної реакції на відісланий меморандум від 2 грудня 1920 р. Він заявив, що гоніння на греко-католицьке духовенство й церкву продовжується та має загрозливі наслідки. Конфлікти відбувалися у Великих Лучках, Углі, Вільхівцях, Кушниці та Лузі. «Прошу від вас, пане президенте, захисту прав греко-католицької церкви, духівників та вірників»¹⁹. 6 вересня 1921 р. керівник єпархії відправив до президента чергового листа за підписом 102 священників Мукачівської греко-католицької єпархії (див. додаток №2)²⁰.

У свою чергу, православний рух набув більшого поширення. За повідомленням греко-католицького священника з Великих Лучок Михайла Бачинського, 9 листопада 1920 р. православний священник освятив державну школу для православних, які облаштували в приміщенні одну кімнату для богослужіння²¹. 16 листопада 1920 р. шкільний референт Й. Пешек узаконив вищеназвані дії та дав дозвіл голові православної громади Івану Трічинцю користуватися одним класом державної народної школи для богослужіння у недільні і святкові дні²². Однак ці поступки не задовольнили православну громаду, через кілька днів вони заволоділи храмом, а 28 листопада 1920 р. провели його освячення²³. Після втручання єпископської адміністрації 8 грудня 1920 р. жандарми повернули приміщення греко-католикам. Православним було дозволено відправляти службу в сільській школі²⁴. Однак, 19 квітня 1921 р. православні вигнали греко-католицького священника з села. Греко-католицькі жителі Великих Лучок у зверненні до Мукачівського окружного уряду просили заборонити православним користуватися храмом²⁵. Мукачівський і Ужгородський суди зобов'язали 118 відповідачів, які привласнили греко-католицьку церкву та її майно, повернути все колишнім власникам та сплатити рахунок за судові витрати. Газета «Наука» за 22 травня 1922 р. писала, що в Мукачеві засуджено керівників селянського заворушення у Великих Лучках проти греко-католицької церкви. Суд засудив на один місяць в'язниці і штраф на 700 кч Івана Балоба, Івана Балка, Петра Сідуна, Василя Балоба за звинуваченням у відібранні церковних ключів від куратора греко-католицької

¹⁸ Там само, Арк. 3 зв.

¹⁹ Там само, Арк. 5.

²⁰ НАРОДНИЙ АРХІВ, ПРАГА. Fond PMR (Prezidium ministerské rady). Sign. 262. K. 141. 6 вересня 1921 р.

²¹ ДАЗО. Ф. 28. Оп. 3. Спр. 35. Арк. 1.

²² НАРОДНИЙ АРХІВ, ПРАГА. Fond PMR (Prezidium ministerské rady). Sign. 263. K. 142. 16 листопада 1920 р.

²³ Лучанській „отпуст”. In: Наука, 1920, 5 децембра, с. 3.

²⁴ „Великі Лучки и православие в Подкарпатской Руси”. In: Русин, 1921, 1 января, с. 2.

²⁵ Карпато-Русский вестник, 1921, 8 мая, с. 6.

церкви Михайла Федака²⁶. Після цих вироків православна громада Великих Лучок звернулася з апеляцією до вищого суду в Брно, який скасував раніше винесені ухвали. Було переглянуто також виплату судових витрат, – лучківці повинні були оплатити лише послуги свого адвоката²⁷. Станом на 22 листопада 1923 р. у Великих Лучках православні становили 85% всього населення, у Горонді та Чопівцях Мукачівського округу – більше 90%²⁸.

7 лютого 1921 р. відбулося засідання Мукачівської Капітули, на якому було обговорено релігійний стан на Підкарпатській Русі. Священики ухвалили рішення направити делегацію до віце-губернатора з проханням забезпечити дотримання релігійної свободи та правопорядку²⁹. 13 лютого 1921 р. віце-губернатор П. Еренфельд повідомив греко-католицького єпископа, що у відповідь на звернення про захист греко-католицької церкви місцевій владі Підкарпатської Русі наказано прийняти всі необхідні міри для забезпечення громадського порядку³⁰.

Єпископ Антоній (Папп) з метою послаблення православного руху провів ряд місій на Підкарпатській Русі. 24 вересня 1921 р. він відвідав с. Тересву на Тячівщині. Під час зустрічі один із вірників – житель с. Іза, учасник Другого Марамороського процесу вигукнув: «Ганьба!» Селяни вигукували, що єпископ мадярон. Між православними та греко-католиками виникла сутичка, під час якої один православний вірник з с. Іза був поранений греко-католиком³¹. Жандармська станція в Терєблі була підсилена 12 жандармами з довколишніх сіл³².

Чисельні звернення греко-католицького єпископа та священиків до влади призвели до інтенсивного вивчення православного руху чеськими урядовцями. Для проведення акцій проти православних вірників використовувалися поліцейські та військові формування. У звіті до Земського військового управління від 20 вересня 1920 р. головний жандарм Карл Странік з Вонігова Тячівського округу подав результати перевірки релігійної ситуації в наступних селах: Бедевля, Угля, Данилово, Дулово, Терєбля, Кричово, Чумальово. Він стверджував, що головною причиною розбрату між населенням був приїзд з Америки чи Росії осіб, що перейшли у православ'я. «Цей рух неможливо зупинити: він є добре організований, його підтримують емігранти, що повернулися з Америки»³³. Посилаючись на свідчення місцевих євреїв та

²⁶ ДАНИЛЕЦЬ, Ю. *Конфесійна боротьба між греко-католиками та православними на Підкарпатській Русі у першій половині 1920-х років: історична ретроспектива*. In: Регіональні студії, Спецвипуск 6. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Національні пріоритети України в контексті атлантичної та європейської інтеграції». Ужгород, 2009, с. 112.

²⁷ ДАЗО. Ф. 151. Оп. 7. Спр. 1041. Арк. 8.

²⁸ ДАНИЛЕЦЬ Ю. *Православна церква на Закарпатті у першій половині ХХ ст.* Ужгород: Карпати, 2009. С. 104.

²⁹ ДАЗО. Ф. 151. Оп. 7. Спр. 499. Арк. 17.

³⁰ Там само, Арк. 19.

³¹ ДАЗО, Ф. 63. Оп. 2. Спр. 181. Том II. Арк. 115.

³² Там само, Арк. 115 зв.

³³ ДАЗО, Ф. 63. Оп. 2. Спр. 49. Арк. 11.

священиків, Карл Странік називав головних ініціаторів православного руху в селах Чумальово, Кричово, Угля, Дулово, Вонігово³⁴.

На початку жовтня 1920 р. для наведення громадського порядку в Чумальові, Кричові та Данилові були направлені урядові війська. За повідомленням окружного декана Ореста Злоцького від 18 жовтня 1920 р., в Данилові поручник заборонив греко-католицькому священику вступати до храму, щоб не збурити православних³⁵. Наступного дня військо вийшло із села, православні взяли ключі від церкви і проводили богослужіння. У Чумальові, де православні становили 90%, вони забрали храм від греко-католиків і не пускали священика ховати померлих. Щоб виправити ситуацію у довіреному йому окрузі, О. Злоцький пропонував заарештувати головних активістів православного руху, повернути ключі греко-католицькому священику та заборонити православним користуватися культовою спорудою і дзвонами³⁶.

24 жовтня 1920 р. комісія у складі шкільного референта Пешека, поліцейського референта Губера і поліцейського комісара Райхрта вивчала релігійну ситуацію в селах: Данилово, Драгово, Золотарьово, Дулово, Терєбля, Вонігово, Угля, Колодне, Дубове, де відбувався перехід до православної церкви³⁷. Члени комісії виявили наступні факти: 1) У Данилові православний рух поширився від людей, що повернулися з Америки і російського полону та підтримувався з с. Іза. Православні забрали у місцевого священика ключі від храму і не допускали його до служби. 19 жовтня 1920 р. головні учасники руху Лука Орос і Олексій Шимон були заарештовані і передані до суду в м. Хуст, але через деякий час їх звільнили. Після їх повернення в селі пройшли демонстрації православних вірників перед будинком священика та жандармською станцією. 24 жовтня 1920 р. заарештували організаторів демонстрації і передали до суду³⁸. 2) У Драгові православний рух не набув сильних проявів. Головним джерелом православного руху в окрузі було Чумальово, де активно діяв місцевий священик Крічфалушій. Організатором руху були Михайло Розман, котрий повернувся з Америки, Іван Бабич та Василь Орсат. Подібна ситуація спостерігалася й у с. Кричово, де православних очолював староста Степан Стойка. 3) У Терєблянському окрузі головним осередком православного руху була Терєбля. Уніатського священика місцеві жителі вигнали, кожної третьої неділі приїздив до них православний священик з Ізи. Комісія з'ясувала, що джерелом православного руху в цьому окрузі є Іза. Поліцейський референт Губер для встановлення правопорядку пропонував негайно ввести війська в Буштино, Терєблю, Драгово, Данилово³⁹.

Складність конфесійної ситуації на початку 1920-х рр. полягала ще і в тому, що православні, де їх була більшість у селі, в перші роки після війни

³⁴ Там само, Арк. 11 зв.

³⁵ Там само, Арк. 6.

³⁶ Там само, Арк. 6 зв.

³⁷ Там само, Арк. 7.

³⁸ Там само, Арк. 8.

³⁹ Там само, Арк. 10 зв.

просто займали церкву та парафіяльні будинки. Зважаючи на те, що все майно греко-католицьких громад належало Мукачівській Капітулі, вони зверталися до адміністративних органів. Влада відбирала від православних майно і передавала греко-католикам, уживаючи на це сили жандармів або війська. У багатьох випадках православні опиралися, тому доходило до кровопролитних сутичок. Для ілюстрації можна навести деякі заголовки з тодішніх періодичних видань: «Неспокой из-за церквей»⁴⁰, «Чумалевский бунт»⁴¹, «Снова пролилась кровь русских крестьян»⁴², «Жандармы победили»⁴³, «Аресты и избиения православных»⁴⁴, «Не дают молиться»⁴⁵, «Церков у Нересници дали назад»⁴⁶, «Борьба з русофільством и православием»⁴⁷.

У деяких селах на Підкарпатській Русі конфлікти між греко-католицькими та православними вірниками продовжувалися протягом багатьох років. У Тересвянському окрузі можна виділити с. Бедевлю, де православні вірники 15 червня 1922 р. вивезли місцевого греко-католицького священика Тита Косея, разом з меблями за межі села⁴⁸. Тоді з Тячева прибув невеликий загін жандармів, котрий не зміг впоратися з натовпом, і після чого змушений був відступити. Головний суддя доповів про цей випадок в Ужгород, звідки відправили більший загін жандармів. Селяни з косами, мотиками та камінням зустріли жандармів, що пішли в штикову атаку. В результаті сутички 18 осіб було поранено, з них 2 померли в Хустській лікарні⁴⁹. У Нересници 3 жовтня 1921 р. також дійшло до виселення священика Корнелія Хіри з церковної фари. Жандармська станція у Вільхівцях вислала проти православних загін, який, однак, не міг захистити священика. З боку православних у жандармів полетіло каміння, двоє людей з них були поранені. Після обіду 3 жовтня 1921 р. з Дубового та Тересви було вислано жандармську підмогу, яка повернула греко-католикам майно та заарештувала 10 осіб православних, в т.ч. і одну жінку. Для забезпечення порядку в Нересници було залишено 10 жандармів⁵⁰. Остаточо все майно греко-католикам було повернуто 22 червня 1922 р., а православні побудували собі новий храм.

Надзвичайно складна ситуація спостерігалася в с. Копашново Хустського округу. 18 вересня 1922 р. православні відібрали ключі від церковника і священика та захопили церкву, фару і церковне майно. Згідно судового вироку від 8 грудня 1922 р. православні селяни повинні були повернути все майно греко-католикам та сплатити штраф 3389 кч⁵¹. За свідченням адвоката Івана

⁴⁰ *Неспокой из-за церквей*. In: Русская Земля, 1921, № 1.

⁴¹ *Чумалевский бунт*, In: Русская Земля, 1921, № 27.

⁴² *Снова пролилась кровь русских крестьян*. In: Русская Земля, 1922, № 23.

⁴³ *Жандармы победили*. In: Русская Земля, 1923, № 1.

⁴⁴ *Аресты и избиения православных*. In: Русская Земля, 1923, № 26.

⁴⁵ *Не дают молиться*. In: Русская Земля, 1924, № 34.

⁴⁶ *Церков у Нересници дали назад*. In: Свобода, 1922, 18 мая.

⁴⁷ *Борьба з русофільством и православием*. In: Руська нива, 1922, 29 июня, с. 1.

⁴⁸ *Там само*.

⁴⁹ *Véres zavargások Bedőházán*. In: Uj Közlöny, 1922, 20 június, X. 2.

⁵⁰ ДАЗО. Ф. 63. Оп. 2. Спр. 113. Арк. 23.

⁵¹ ДАЗО. Ф. 151. Оп. 7. Спр. 720. Арк. 8.

Егреші від 3 січня 1923 р., для впровадження рішення суду було необхідно залучити біля 100 жандармів⁵². 15 січня 1923 р. греко-католицький комітет Копашнова звернувся до Шкільного Реферату Цивільної Управи Підкарпатської Русі в Ужгороді з проханням повернути церковне майно⁵³. З аналогічним проханням 24 січня 1923 р. звертався і намісник Хустського греко-католицького округу Омелян Бокшай. Він просив повернути греко-католикам церковний будинок, школу, церковну касу та стверджував, що на фарі проживає православний священник Георгій Кеніз, який не хоче виконувати рішення суду⁵⁴. Зважаючи на те, що православні добровільно не хотіли церкву передати, 12 січня 1923 р. за допомогою більше 40 жандармів храм було передано. До 14 січня 1923 р. в Копашнові залишався загін із 15 жандармів для дотримання правопорядку⁵⁵. Але 18 березня 1923 р. православні знову захопили храм. За рішенням Хустського окружного суду за № 324/23 дії православних визнані незаконними, суд постановив повернути культову споруду старому власнику⁵⁶. 4 лютого 1923 р. члени греко-католицького комітету просили від окружного та земського керівництва виділення жандармів та військових для проведення в дію рішення суду. 4 квітня 1923 р. при окружному уряді в Хусті, за участі представників православного та греко-католицького комітетів з Копашнова, був складений протокол, у якому православні заявили, що їх в Копашнові проживає більше ніж греко-католиків і вони мають на церкву повне право, так як будували її своїми руками. У свою чергу, їхні опоненти заявляли, що храм є власністю греко-католицької єпархії з центром в Ужгороді, і що лише єпископ може розпоряджатися церквою та її маєтками⁵⁷.

В інших селах Хустського округу гострих конфліктів між православними і греко-католиками спостерігалось менше. У багатьох селах православні становили абсолютну більшість. Наприклад, у 1923 р. у Кошельові православні становили 90%, в Ізі, Монастирці, Олександрівці – 80%, у Сокирниці, Хусті, Нижньому Селищі, Горінчові, Нижньому Бистрому, Данилові, Стеблівці – 60%. Не всі перераховані села мали православних священників, тому вірників обслуговували почергово. Слід зазначити, що у Крайникові, Драгові, Велятині, Бороняві греко-католицька церква зберігала провідне становище й мала більшість вірників⁵⁸. Що стосується Довжанського округу, то тут у 1923 р. православні становили переважну більшість у селах: Липча, Приборжавське – 90%, Кушниця – 80%⁵⁹. У Іршавському окрузі у православ'я перейшли Білки – 50 %, Заріччя – 70 %, Осій – 40 %, Ільниця – 60 %, Луково – 60 %⁶⁰.

⁵² Там само. Арк. 3 зв.

⁵³ ДАЗО. Ф. 63. Оп. 1. Спр. 109. Арк. 22.

⁵⁴ Там само, Арк. 20 зв.

⁵⁵ Там само, Арк. 23.

⁵⁶ Там само, Арк. 47.

⁵⁷ Там само, Арк. 30.

⁵⁸ ДАЗО. Ф. 151. Оп. 7. Спр. 1041. Арк. 14.

⁵⁹ Там само, Арк. 16.

⁶⁰ ДАЗО. Ф. 151. Оп. 4. Спр. 27. Арк. 21-23.

За інформацією голови жандармської станції у Тересві Комаринського від 17 жовтня 1923 р., у Тересвянському окрузі спостерігалася наступна релігійна ситуація: у Кривому, Вільхівцях, Бедевлі, Калинах, Руській Мокрій, Широкому Лузі більшість населення становили православні, які володіли храмами та іншим майном; у Тернові, Нересниці, Нягові, Ганичах, Підплеші, Тересві, Дубовому, Новоселиці населення за релігійним принципом ділилося, майже навпіл, але церкви утримували греко-католики⁶¹. У названих селах діяли православні священики, що в основному отримали висвячення від празького архієпископа Савватія (Врабец). Аналогічне релігійне становище було й у селах Тячівського округу. Православні становили абсолютну більшість (90%) у Терєблї, Углі, Кричові, Чумальові та володіли церковним майном⁶². Проти православних вірників Буштина та Новобарова у 1923 р. були порушені судові процеси.

Дещо слабша релігійна боротьба між греко-католиками і православними у першій половині 1920-х рр. була в Волівському окрузі (нині Міжгірський р-н). Православний рух спостерігався у Воловому, Прислопі, Верхньому Бистрому, Нижній Колочаві, Торуні, Лопушному, Титковцях, Завійці. 24 березня 1923 р. за розпорядженням заступника голови окружного комітету у Воловому Владислава Бартунєка, греко-католицька церква у Торуні була передана в користування православним⁶³. 19 січня 1924 р. під час сутички між православними і греко-католиками декілька селян було поранено жандармами. Через деякий час влада повернула храм греко-католикам⁶⁴.

9 травня 1925 р. був опублікований і вступив у дію новий закон № 96 від 23 квітня того ж року «Про взаємні відносини між різними віросповіданнями». Закон містив чимало нових положень у порівнянні з колишнім австро-угорським законодавством. У ньому йшлося про врегулювання порядку запису віросповідання новонароджених, навколо чого точилися жорстокі суперечки, особливо між греко-католиками та православними. Закон дещо полегшував перехід з одного віросповідання в інше. З досягненням 16 річного віку кожен набував право вільно і самостійно переходити з однієї віри в іншу. Дітям до 16 років заборонялося самостійно змінювати релігію. Таке право мали тільки їхні батьки, опікуни або вихователі. Закон регулював грошові та натуральні повинності віруючих, встановлював порядок спільного використання кладовищ, що теж було однією з причин гострих міжконфесійних конфліктів⁶⁵. §. 10 IV частини Закону вказував, що якщо у селі представники одного віросповідання не мають кладовища, то вони повинні ховати своїх покійників на сільському цвинтарі, але якщо останній відсутній, то тоді на цвинтарі іншого

⁶¹ ДАЗО. Ф. 28. Оп. 5. Спр. 288. Арк. 21 зв.

⁶² ДАЗО. Ф. 151. Оп. 7. Спр. 1041. Арк. 17.

⁶³ ДАЗО. Ф. 151. Оп. 7. Спр. 1048. Арк. 39.

⁶⁴ Там само, Арк. 77 зв.

⁶⁵ ДЕЛЕГАН, М. *Закарпаття у складі Чехословаччини: міжконфесійні відносини у 1919-1929 рр.* Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Київ, 1999, с. 18.

віросповідання⁶⁶. Необхідно відмітити, що деякі параграфи закону 1925 р. ідентичні вимогам православних громад, що були викладені в меморандумі до президента ЧСР Т. Масарика у 1920 р. Таким чином, влада намагалася припинити релігійну боротьбу, що виникала внаслідок відсутності необхідних розпоряджень.

З боку місцевих чеських урядовців було чимало зловживань у вирішенні релігійних питань. Наприклад, Мукачівський окружний начальник Соліч заборонив православному священику Всеволоду Коломацькому відправляти службу в Старому Давидкові навіть у приватному будинку⁶⁷.

Подібна тенденція у стосунках між греко-католиками та православними спостерігалася і в Галичині. За свідченням Надії Стоколос у міжвоєнний період у Галичині, головним чином на Лемківщині, від унії відійшло до 25 000 осіб, у тому числі цілком або частково населення приблизно 30 сіл «Перехід греко-католиків на православ'я часто спричиняв конфлікти, особливо коли так чинила лише частина жителів села або парафії. У цих випадках розгорталася гостра боротьба за культові споруди, які православні намагалися забрати у своє повне розпорядження. У багатьох селах відбулися гострі міжконфесійні зіткнення, утворилися антагоністичні табори»⁶⁸. Таким чином, релігійна ситуація за відновлення православної церкви на Підкарпатській Русі й Галичині мала свої спільні риси. Однак, православний рух на Підкарпатській Русі був більш масштабним. Крім того, православну місію діяльність на Лемківщині припинила польська державна влада, а чехословацький уряд проводив більш помірковану конфесійну політику.

Отже, період першої половини 1920-х рр. на Підкарпатській Русі відзначався релігійною боротьбою між представниками греко-католицької та православної церков. Чехословацька влада у перші роки свого врядування проводила толерантну політику стосовно всіх релігійних конфесій. Відсутність чіткого законодавства про культури призвело до того, що православні вірники, де вони мали більшість у селах, почали займати греко-католицькі храми. На Підкарпатській Русі постала складна ситуація з церковним майном, яким після переходу у православ'я навіть усієї громади, володіла Мукачівська греко-католицька єпархія. Слабка поінформованість населення та відсутність чіткого керуючого центру у православній церкві призводили до конфліктів з поліцією та окружними урядами, що негативно відзначалося на обличчі православного руху. Релігійна боротьба між греко-католиками і православними у першій половині 1920-х рр. була характерна також для Лемківщини, однак, тут православний рух мав слабші позиції.

⁶⁶ *Новый чехосл. Закон „О взаимных отношениях между разными вероисповеданиями”*. In: Душпастырь, 1925, № 6, с. 279.

⁶⁷ *Открытое письмо священника В. Коломацкого*. In: Русская Земля, 1925, № 23, с. 6.

⁶⁸ СТОКОЛОС, Н. *Лемки і Греко-католицька церква*. In: Людина і світ, 2004, № 5, с. 33.

Додаток № 1

Меморандум

Представителей православного населения села Билки президенту
Масарику по поводу православного движения в Билках, Бережской жупы

Православное движение в Карпатской Руси началось еще до войны (сознание того, что православие передано нам от предков хранилось и хранится все время в народе) вызвано было мадярским режимом т.е. усиленной мадяризацией церкви и национальности и экономическим гнетом. Оно явилось как бы протестом народа против всех насилий и началом его культурного и национального возрождения – сопровождалось все время неимоверными гонениями со стороны реакционного мадярского правительства.

После присоединения Карпатской Руси к Чехословацкой Республике мы надеялись, что со стороны как чешского народа, выдавшего из своей среды Яна Гуса, так со стороны правительства встретим если не полную поддержку то по крайней мере сочувствие и заявили себя открыто православными, призвали священника и потребовали разрешения служить в церкви чередуясь с униатами. Правительство местное обещало нам то школу то денег на постройку новой церкви, но ничего не дало и мы 4 с половиной месяца молились под открытым небом.

В начале августа ездила в Прагу делегация в деле православия – от нашей общины вошли в нее Александр Горзов и Василий Биров, которые вернувшись сообщили нам Ваши справедливые слова, что церковь принадлежать должна большинству. В словах этих мы получили подкрепление и не будучи в силах больше терпеть вошли 7 августа в Церковь и отслужили богослужение. Никаких бесчинств, как кричат униаты-мадяроны, при этом не было, лучшим доказательством чего является тот факт, что пришедшие к нам в этот день на зов униатов Жандармерия и войско нашли все в порядке и никого не трогали. В воскресенье 8 августа приехала из Ужгорода комиссия во главе с школьным референтом г. Пешекком. Говорили с народом и его представителями и обещали до четверга прислать решение. А в понедельник по злобным наветам мадяронов арестовали 7 лучших наших людей, много потрудившихся над присоединением Карпатской Руси у Чехословацкой Республике.

Ми именем всех православных села Билки, категорически протестуем против произвольного ареста наших лучших людей и требуем немедленного их освобождения. Требуем тоже разрешения служить в церкви, построенной нашими отцами и нами.

В Билках дня 12 августа 1920 года.

Додаток № 2

Господин Министр-президент, Милостивый Государь!

Нижеподписавшиеся, як представители всего греко-католического духовенства Подкарпатской Руси, особенно епархии Мукачевской, с глубочайшим почтением доводим до сведения Господина Президента, что по

нашей Подкарпатской Руси от некоего времени ходят чужеземцы, из которых многие хотя тут не имеют права принадлежности ни в одном городе и селе, тем менее имеют права гражданства, однако они при проглядывании служебных личностей, компетентных на хранение порядка и мира общественного, то посредством газет, то на публичных собраниях свободно возмущают наших верников против нашей церкви, против нашей веры, против нашего епископа и всего духовенства, в которой веронетерпимости, жаль, участвует и по селам помещенное чешское войско.

И сия возмутительная агитация имеет уже дуже смутные последствия среди, прежде миролюбивого нашего народа. Есть приходы, где уже нет никакой взаимной любви между жителями одного и того села, – где уже совсем разорен дотеперешний покой, просто народ наш с дня на день глубже а глубже упадает в нравственности, грубеет и дичает.

Духовенство Подкарпатской Руси, лишённое всякого требуемого должного заступничества, до сих пор терпеливо переносило всякие преследования и наибольший террор тех возмутителей агитаторов и их последователей, но так як стакан терпимости уже преполнен, мы не можем еще и дальше равнодушно смотреть на разорение религиозности и нравственности и сим на гибель нашего народа. Прото из повода нашего общего собрания, поддержанного в Ужгороде нижеподписанного дня и года, решительно заявляем Вам протест от имени всего духовенства и всех греко-католических верников на челе с их епископом против таковых дальших возмутительных агитаций; против такового дальшого толкования религиозной свободы; против такового дальшого непонятно враждебного поступка урядов.

С глубочайшим почтением просим прото Вас прекратить возмутительную работу агитаторов, тем более, ибо хотя епархиальное правительство больше раз обратилось к президенту республики, к министрам и к Ужгородской губернии, до сих пор кроме обещаний не получило удовлетворительного распоряжения.

Позволим себе еще вспомнить о том, что наши жалобы совсем такое будто бы мы стояли вне закона и будто бы для нас не существовали охранительные законы только карательные, яко тем свидетельствуют неисполнение судебного приговора в деле отнятия нашей церкви в В. Лучках.

Впрочем поодинокие преступления и незаконности конкретно предложенные были правительству в свое время.

Мы заявляем, что при продолжительности подобных соблазнительных событий будем принуждены обратить внимание европейской печати на наше положение.

Примите уверение в глубочайшем к Вам почтением.

Ужгород, 6 сентября 1921 года.

102 підписи.

Збірник наукових праць

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
УЖГОРОДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія: Історично-релігійні студії

Випуск 5

2016

Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 20,22. Зам. № 130. Наклад 110 прим.
Видавництво УжНУ «Говерла».
88000, м. Ужгород, вул. Капітульна, 18. E-mail: hoverla@i.ua

*Свідоцтво про внесення до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції –
Серія 3т № 32 від 31 травня 2006 року*